

TEXTURES

DIETARI DE GUERRA



· *Emili Piera*

Dijous, 13 de febrer
De mones i homes

La seqüència inicial de 2001. *Una odissea de l'espai*, la coneix tot el món, sobretot si té més de quaranta anys. Forma part de la *vulgata* contemporània sobre l'agressivitat: l'homínid vencedor en l'encontre amb els seus rivals ha descobert que una simple despulla –un os– pot ser una terrible arma i celebra el doble enlluernament de l'èxit militar i la troballa tecnològica, amb salvatges salts vindicatis i una potent descàrrega de testosterona, invisible però d'una colpidora evidència.

A aquesta pel·lícula, una de les més sobrevalorades de la història del cine i una autèntica borumballa petulant, malgrat la feraç imatgeria de Kubrick, li passa el contrari que a *Blade Runner*, que em sembla un excel·lent abordatge a la qüestió de l'ésser –no tinc res contra la metafísica ben plantejada–, servida per l'estètica publicitària del Ridley Scott i la musiqueta funcional de Vangelis.

Però el cas és aquest: la famosa seqüència dels homínids ha estat generalment interpretada –més aviat cultivada– com a sospita que l'agressivitat humana, la guerra, va lligada, des del principi, al progrés social i científic, si no n'és el mateix motor: la guerra com a mare i filla de la Història, alhora.

És clar que, mirant les coses des d'una altra perspectiva, també podríem dir que l'ésser humà ha estat capaç de prodigioses gestes científiques i obres admirables d'art i cultura... malgrat la seua càrrega essencial de mona empipada i amenaçadora. A espai amb la lògica: té més paranys que una pel·lícula

de Fu Manxú i adorar la raó és tan estúpid com venerar una serra mecànica.

Si els grups actuals de caçadors dels boscos humits són una bona reminiscència de l'home del paleolític, està clar que l'home de les caveres practicava la guerra i n'hi ha, a cada dia que passa, més evidències arqueològiques. Les primeres formes d'Estat, vinculades als agricultors neolítics, construïen baluards i muralles. Un clàssic de l'antropologia, Marvin Harris, fa notar que hi ha grups tribals que mostren escàs interès per la guerra i que intenten evitar-la però, honradament, reconeix que «diverses cultures de la meua llista estan formades pels refugiats que foren abocats a zones allunyades per veïns més combatius».¹

Els indis pueblo de Nou Mèxic –els exemples són del mateix Harris– han acabat mostrant-se dòcils i cooperatius amb el dominador nord-americà, però durant l'ocupació espanyola destacaren com a piròmans i assassins de missioners. Fins i tot els bel·licosos *yanomani* s'han de trufar de drogues abans d'entrar en combat. Potser la guerra és *natural*, però no massa i, en tot cas, la cultura pot més que la genètica, encara que siga sota l'aparença d'aquesta forma menor i decisiva d'aprenentatge que anomenem escarment.

Al mite del bon salvatge l'ha succeït el de la bèstia innocent.² L'ecologisme i, més encara, l'animalisme, tenen aquest vessant delicadament retardatari, emparentat amb un cert

1. *Canibales y reyes*. Marvin Harris. Argos Vergara, 1981, pàg. 49.

2. Jean Bacon, en el seu impagable *Les sagneurs de la guerre*, diu (sense massa base científica, però amb molta gràcia): «La guerra a l'interior de la pròpia espècie no es dona sinó en el cas d'alguns insectes socials –formigues, abelles, termites–, és a dir, en els éssers que com l'ésser humà coneixen el treball, l'estalvi i la propietat».

naturalisme cristià: com que la guerra és la forma més abjecta de perversitat ha de ser, per força, un invent humà. El pecat, i no sols el de sodomia, com a acte *contra natura*: un apartament de les vies marcades pel Creador. Segons aquesta línia de pensament, els animals, almenys els animals salvatges, ni practiquen l'extermini de l'adversari, ni prenen drogues ni s'aparellen amb individus del seu mateix sexe. Però l'obra de la creació podria no ser tan perfecta com creiem o és que l'homosexualitat, les guerres i el consum, voluntari i repetit, de drogues, no és l'exclusiva humana que ens agradaria que fos.

Algunes mones tal vegada no són bèsties, sinó una forma distinta d'humanitat, una altra espècie del gènere *homo*, com afirmen alguns primatòlegs. Les mones, no cal dir-ho, són encisadores,³ però els ximpanzés són perfectament capaços d'orquestrar una acció agressora conjunta, apoderar-se dels recursos dels vençuts i en una sanguinària celebració, devorar els derrotats.⁴ Criatures! Si altres espècies com els bonobos no són, ni de lluny, tan violentes és, sembla, perquè viuen en

3. Martí Domínguez recollia a *El País* («En la senda de Bush». 29-05-2003. «Quadern») el comentari de la primatóloga Jane Goodall, premi Príncep d'Astúries: «És ofensiu per als ximpanzés que els comparen amb Bush». Potser no tant: estan units per la pràctica del canibalisme, literal o polític (la guerra predatòria). La facilitat amb la qual reapareix el canibalisme i no sols en casos d'extrema necessitat alimentària sinó, com hem vist, ara mateix, a les guerres civils de l'antic Congo i a la perifèria socialment i econòmicament més descomposta de la Federació Russa, fa pensar. 'Caníbal', com 'barbacoa', és una paraula carib, segons el *Diccionario provincial casi razonado de voces y frases cubanas* d'Esteban Pichardo (Editorial de Ciencias Sociales, 1985, pàg. 145): «*Caribe. Llamaban en Haití, Cuba &c. al natural de las Islas Caribes: en otras partes Caniba o Canibab*».

4. «Els ximpanzés, que són socials i polítics com els humans, fan guerres pel territori. Jane Goodall, que des dels anys seixanta ha estat estudiant una comunitat de ximpanzés a la selva de Tanzània, va documentar una

ambients rics en recursos i carden tothora, tots amb qualsevol i viceversa, sense necessitat d'excuses ni predilecció de sexe.⁵

Adore els gats, i no ignore que la forma que tenen de fer saber a un competidor que ha entrat en el seu territori és llançar-li als ulls la navalla múltiple de la seua urpa. Els etòlegs acumulen les evidències d'agressió a gran escala entre membres de la mateixa espècie o d'espècies distintes. També hi ha animals salvatges amb conductes honorablement homosexuals i Giorgio Samorini ha elaborat una amena llista d'animals consumidors d'alguna droga i no una vegada, ni per accident o incitació humana. Una llista que inclou la mosca i el filosòfic elefant, la papallona esfínx i la cabra boja, el gripau i el ren, la vaca, el gat (sempre pervers i polimorf), el gripau i el pit-roig americà, entre d'altres.⁶

Si alguna vegada superem la guerra, no serà per obra de cap retorn a la natura, sempre esmolada i sumària, sinó gràcies a mecanismes de notable artifici, a una progressiva i desnaturalitzada humanització.

El que trobe que sí que està ben lligat, *des del principi*, és la relació entre poder i violència, entre l'exercici de la dominació i l'ús –adversatiu, intimidatori, correctiu– de la violència. El

guerra que va durar quatre anys entre dos grups veïns i que va acabar quan un dels grups va quedar totalment extingit el 1978». Declaracions d'Eudald Carbonell recollides a *Sapiens. El llarg camí dels homínids cap a la intel·ligència*. Josep Corbella, Edicions 62, 2000, pàg. 69.

5. «(Els bonobos) practiquen una sexualitat aparatosa i constitueixen el paradigma de l'amor lliure dels feliços seixanta i potser això explique el fervor dels primatòlegs (en estudiar-los)». *Anatomía de la agresividad humana*. Adolf Tobeña, Galaxia Gutenberg, 2001.

6. *Animales que se drogan*. Giorgio Samorini, Cádiz ensayo, 2003.

neuròleg Adolf Tobeña, a *Anatomía de la agresividad humana*, ho deixa ben clar: els simis més agressius no són els més «desafavorits», sinó els que controlen les millors zones de la selva; entre els esmentats *yanomani*, els clans amb territoris de caça més bons, són els més predisposats a la violència. Carbonell i Arsuaga, els paleoantropòlegs d'Atapuerca, sospiten que l'èxit de l'*Homo Sapiens Sapiens* i la davallada dels neandertals va ser qualsevol cosa menys un pacífic relleu.

El cinisme de la política de guerra, de la guerra com a política, en convertir la matança organitzada, el crim instituït, en mercaderia informativa, impregna el to dels analistes, els articles de periòdic, les hipertòxiques tertúlies de la ràdio i fins i tot les converses de bar, les observacions casuals i, naturalment, aquesta confessió meua davant la pantalla de l'ordinador sobre el tema del dia –la programada guerra de l'Iraq–; converteix tot això, estava dient, en una bava verda i acadèmica, en un flux continuat de pedanteria, en una demostració majestàtica de la capacitat humana de fabricar suposades mostres de saviesa, sense mostrar la única facultat que l'acredita: la compassió. Així, parlem de les respectives forces dels bel·ligerants, de les aliances possibles i les armes secretes, de l'extensió del conflicte i l'abast del moviment de refugiats, com si la confrontació tingués lloc en un imperi estel·lar o sobre el tauler d'un joc d'estratègies.

Però l'ús polític de la violència, la guerra –ho sabien els primers teòrics xinesos sobre la matèria–, s'assembla més a un art que a una ciència: hi ha components imprevisibles, el pes de la incertesa, la dinàmica, sempre vencedora al remat, de caos i d'entropia.

Avui, el meu amic el psiquiatre Cándido Polo m'ha enviat per correu electrònic un missatge contra la guerra. Era un document ple de fotos que m'ha saturat la capacitat del cor-

reu, però m'ha obert l'emoció. En les fotografies, la guerra ja no eren propostes comptables, consideracions estratègiques, sinó llàgrimes mocoses de xiquets, hospitals sense llums ni medecines, ganyotes de ressentiment i desesperació... els que es complauen a recordar que sota el coixí d'Alexandre hi havia un punyal i un exemplar de *La Ilíada*, solen oblidar-se del més important; el que hi havia damunt del coixí: el seu cap.

Divendres, 14 de febrer
L'atac suïcida

Diuen que Bin Laden, el presumpte incitador dels vols kamikazes de l'Onze de Setembre, ha editat un nou vídeo en què convida els musulmans a llançar atacs suïcides per tot arreu, per a trencar «el setge dels croats». Bin Laden és *El Ausente* de la revolució islàmica, com José Antonio ho era de la revolució nacionalsindicalista: no ha mort, diuen, però ningú no l'ha vist viu i per a ser difunt, està posseït d'una ubiqüitat pròpia dels espectres més diligents. No m'estranyaria trobar un retrat seu, de Bin Laden, en totes les barberies d'Àrabia.

Atac suïcida és un pleonasme com a mínim tan evident com *turisme sexual*. Qualsevol turisme és sexual, ja ho deia l'apassionant Norman Lewis de *Voces del viejo mar*, i això que parlava de la Tossa de Mar de la postguerra, on la fornicació –fora del matrimoni i el prostíbul– devia ser tan minsa com la pluja al desert: perquè el sexe és curiós i més aviat excursionista. Atac suïcida? S'espera de qualsevol soldat que estiga disposat a donar la seua sang per la pàtria, encara que un bon soldat, un soldat afortunat o, simplement, un soldat covard (figura que entenem massa bé i tot), farà el possible perquè siga el soldat enemic qui vesse la sang per la seua.

Un atac d'ordenança és un suïcidi pactat: només si cal. Un risc previst, perquè tot és càlcul, és a dir, cinisme descoratjat, quan s'imposen les raons de la guerra: la violència és la convenció cínica que, en qualsevol cas, la nostra voluntat acabarà sent la dels altres. Si som bastant forts.

Per a un atac suïcida cal determinació i convicció, però, pot ser, no més que per a atacar, a peu i amb fusell, una posició defensada per l'artilleria. Encara que no siga ordenada per l'alt comandament. Les improvisades milícies obreres que el 19 de juliol avortaren l'alçament feixista a Barcelona i van prendre a l'assalt el Cuartel de la Montaña de Madrid, tingueren tres mil morts als carrers en un sol dia: «Homes i dones armats només amb cartutxos de dinamita travessaven corrent places nues i atacaven edificis de pedra defensats per soldats ensinistrats i armats amb metralladores. Nius de metralladores que els feixistes havien emplaçat en punts estratègics eren destruïts llançant contra ells taxis a noranta per hora».⁷

Ni tan sols al Japó –país on la mort voluntària i civil, però, sobretot, militar i *honorable*, gaudeix de més prestigi que en cap altra part del món–, els kamikazes foren usats d'una manera sistemàtica. Com que trobe que la rapinya de vides, recursos i poders aliens (justament el que buscaven els japonesos a l'Àsia meridional en vespres de la Segona Guerra Mundial) és l'objectiu principal d'un atac militar, el més habitual és llançar-se –entre una convocatòria litúrgica a la immolació– a la conquesta no d'una tomba fresca en terra estranya, sinó d'altres parcel·les més productives amb autèntica vocació de supervivents.

La glorificació de l'atac suïcida entre éssers humans em sembla, sempre, una mostra de debilitat, llevat que la desesperació s'interprete com a indicatiu de fortalesa. L'atac suïcida podria ser una paradoxal forma de consolació contra la impotència: sentir impotència i superar-la desesperadament ja és

7. *Homenatge a Catalunya*. George Orwell, Destino, 2003, pàg. 198.

una forma de feblesa. Una feblesa derivada de l'asimetria de forces que l'atac suïcida pretén anul·lar o reduir. En termes purament militars, l'atac suïcida és d'una gran eficàcia, a banda les rendes de terror psicològic: el làser, els *tomahawk* i els sistemes electrònics de vigilància –formes d'intel·ligència letal, al remat– no poden fer res contra la determinació de matar amb tots els costos propis assumits. És cert que els imams no es troben tan disposats a immolar-se con els joves fanatitzats als que envien a una mort segura. I com s'assemblen als nostres ministres!⁸

Els suposats suïcidis col·lectius de Sagunt o Numància eren objecte de glosses triomfals en les escoles del franquisme, un règim pestífer i aïllat, tan semblant en tantes coses –partit únic, culte a la personalitat, tirania– a l'Iraq de Saddam Hussein. Tant se val: a Numància o a Kabul, els que guanyen, al remat, són els romans: qüestió de força.

Bernard-Henri Lévy afirma que l'integrisme musulmà és la forma moderna de feixisme.⁹ També ho diu Paco Umbral. I

8. El catedràtic de ciència política Fernando Reinares observa amb molta perspicàcia («¿Qué hay detrás del terrorismo suicida?», *El País*, pàg. 16. 22-05-2003) que l'atac suïcida també és practicat per grups d'alliberament nacional musulmans però no integristes –el PKK turc– i ni musulmans ni integristes: els Tigres tàmils de Sri Lanka «*para compensar la desventaja numérica de los guerrilleros tàmiles respecto a la envergadura militar de sus adversarios*». El senyor Reinares es fa ressò de les paraules d'un líder de la Yihad Islàmica a Gaza: «No tenim avions, míssils ni tan sols un canó [...]. L'instrument més efectiu per a infligir danys i perjudicis amb el mínim possible de pèrdues és el de les operacions d'aquesta naturalesa (suïcida)».

9. L'èxit creixent del qualificatiu feixista o nazi com a vituperi i insult polític sols és comparable al seu ús, cada vegada més imprecís aplicat

Gabriel Albiac, pessimista refredat. I Oriana Fallaci, virtuosa de l'histerisme. Però, quina alegria! Al que realment se sembla l'integrisme musulmà és al seu simètric integrisme catòlic (ara tan residual a les Espanyes, per sort, tot i que poderosament nostàlgic en una part de la jerarquia). O protestant. O hinduista. O als nostres carlins de tota la vida, no als carlins reconvertits a la democràcia. L'integrisme musulmà és estatal, nostàlgic, tomista, imperial: la *umma*, la comunitat de creients, del Turquestan al Magrib, en la base de tot. I tan multiracial com el cristianisme. Tot i que si per imperi entenem una construcció complexa, marcada per la unitat política però amb diversitat antropològica, potser ni els més poderosos califats haurien estat autèntics imperis.¹⁰ Sí que ho serien, en la meua opinió, l'imperi mongol d'Akbar a l'Índia o l'imperi de la Porta Sublim, musulmans, però no aràbics.

Els feixismes són tecnològics, racials, «nacionals» i moderns, extremadament moderns: una reacció contrautòpica enfront de les utopies igualitàries. Una retòrica guerrera per a l'exaltació del domini en les seues formes més actuals: la desigualtat econòmica, social, racial, legal, el *herrenvolk*, l'*apartheid* i tot això. Una aspiració estèril a la llarga: també són conspícua-

a fenòmens molt allunyats del projecte totalitari de l'Alemanya nazi, com les neteges ètniques de Mladic i Karadzic, el terrorisme islamista o els aldarulls piròfils dels joves ultraeusquèrics de Jarrai. Pot donar-se el cas que el president espanyol José María Aznar, alletat en la mamella de l'estat corporatiu i jove falangista de la rama teòrica més que un autèntic home d'acció, títol de feixista el nacionalista radical basc Arnaldo Otegi i les seues justificacions de la violència.

10. Aquesta és la tesi que Gaziel posa en boca de míster Key: «L'esperit de l'islam, radicalment simplista, com l'organització teocràtico-militar on sempre es recolza, no admet en el seu si ni fora d'ell cap de les diversitats que són la sal del món i l'encís de la naturalesa». *Obra catalana completa*. Gaziel. Editorial Selecta, 1970, pàg. 945.

humanes l'oportunitat, la benevolència, la calefacció central. Com deia el filòsof xinès Mencí en el segle IV abans de Crist: «El sentit de la compassió és l'inici de la humanitat, el sentit de la vergonya és l'inici de la rectitud, el sentit de la cortesia és l'inici de la decència i el sentit del bé i el mal, l'inici de la saviesa».

Entre Bill Gates i l'últim pària de Bangla Desh hi ha menys diferències que entre el virus i l'elefant. Posats a practicar una ètica despietada, la mare natura sempre ho fa millor.

La guerra capital, adés i ara, és el combat contra la pròpia estupidesa, mai no prou reeixit, fins i tot quan sembla tenir èxit. I sempre du retard.